

Jeotermal Kaynaklar ve Doğal Mineralli Sular Kanununun Getirdiği Konsept

Nusret GÜNGÖR
Maden İşleri Genel Müdürlüğü

Ülkemizde jeotermal kaynaklardan uzun yıllardır geleneksel kullanım olan, ılıca/kaplıca ve hamam uygulamaları dışında yeterince yararlanılmadığı bilinmektedir. Son yıllardaki bazı projelere dayalı yatırımlarla jeotermal kaynaklardan ve doğal mineralli sulardan kullanılacak her alanda yararlanılması düşünülmektedir.

927 sayılı Sıcak ve Soğuk Maden Sularının İstisması ile Kaplıcalar Tesisi Hakkında Kanun, 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanununun Ek 1'inci maddesi ile birlikte ilgili diğer bazı mevzuat, bu kaynakların özellik itibarıyla sadece bir bölümü olan içmeye ve yıkanmaya mahsus özellikler taşıyan sıcak ve soğuk şifalı suları/kaynakları kapsamakta olup, genellikle kaplıca ve termal turizm ile sınırlı kalmıştır.

Bu kaynakların kullanım çeşitliliği göz önünde bulundurulduğunda ve günümüz teknolojik uygulamaları kapsamında değerlendirildiğinde; elektrik üretimi başta olmak üzere her türlü ısıtma, soğutma, termal turizm ve tedavi amaçlı uygulamalar, mineral/gaz elde edilmesi gibi pek çok uygulama alanı için mevzuatın çok yetersiz kaldığı görülmüştür.

Son yıllarda artan temiz enerji ihtiyacı ve ısıtma amaçlı kaynak kullanım çeşitliliğine yönelik araştırmalar ve çevre kirliliği yaratmayacak enerji kaynaklarına yönelim, jeotermal kaynakların önemini daha da arttırmıştır.

Aynı şekilde doğal mineralli sulardan yararlanılmasına yönelik artan kullanım ve uygulamalar, bu kaynağı da sağlık ve ekonomik

açıdan önemli bir konuma getirmiştir. Bu kaynaklar, ülkemizin farklı güzellik ve özelliklere sahip coğrafi bölgelerine ayrı bir önem ve değer katarken, konut ısıtma ve kaplıca gibi kamu yararının ön planda tutulduğu uygulamaların yanında, elektrik üretimi, termal turizm, değişik yöntemli tedavi/şifa amaçlı kullanımlar, seracılık ve endüstriyel ürünlerin elde edilmesi gibi artan kullanım çeşitliliği ile bu bölgelerin cazibe merkezi haline gelmelerini de sağlamaktadır.

Bu hususun, kaynağın bulunduğu bölgeye ve daha geniş anlamda ülke ekonomisine hareketlilik kazandırması, katma değer sağlama yanında bu tip merkezli alanlar vasıtasıyla ülkemizin tanıtılmasında da önemli rol oynadığı bilinmektedir.

Anayasanın 168 inci maddesinde yeraltı kaynaklarının hangi usul ve esaslar çerçevesinde işletilebileceğinin kanunla belirlenmesi gerektiği öngörülmüş ve buna dayalı olarak pek çok yeraltı kaynağı için yasal düzenleme yapılmış olmasına rağmen, jeotermal kaynaklar ve mineralli sular konusunda bugüne kadar, Anayasa'nın bu maddesinde belirtilen esaslara uygun bir yasal düzenleme yapılmamıştır. Bu Kanun ile aynı zamanda bu boşluğun giderilmesi de amaçlanmıştır.

Jeotermal ve Mineralli Sular ile ilgili genel sorunlar:

- Mevzuat yetersizliği/boşluğu,
 - Koordinasyonsuzluk ve iletişimsizlik,
 - Görev ve yetki karmaşası,
 - Entegre olarak kullanılamaması,
 - Reenjeksiyon ve çevresel etkiler,
 - Uzman teknik personel yetersizliği,
 - İnceleme ve denetim yetersizliği,
 - Politika ve strateji belirsizliği
 - Kaynakların yeterince tanınmaması,
 - Finansman yetersizliği,
- başlıkları altında toplanabilir.

Kaynağın/akışkanın, yenilenebilir ve sürdürülebilir özelliğini koruyacak dinamik, uygulanabilir ve entegre kullanımı sağlayacak, yasal bir düzenlemeye acilen ihtiyaç bulunduğu tespit edildiği için mevcut yasal düzenleme yapılmıştır. 13.06.2007 tarihinde çıkarılan 5686 sayılı Jeotermal Kaynaklar ve Doğal Mineralli Sular Kanunu ile bu sektörlere yeni bir yaklaşım/konsept getirilmiştir.

Bu yeni yaklaşım özet halinde aşağıda sunulmuştur.

Mevzuat birliği sağlanmıştır; Bu Kanunun uygulanması ile hukuki alandaki karmaşa, mevzuat boşluğu ve çokluğu giderilerek ruhsat haklarının tek mevzuat çatısı altında yürütülmesi amaçlanmıştır.

Merkezi-yerel idarelerin işbirliği yapması amaçlanmıştır; Ruhsat düzenlemelerinde merkezi ve yerel idare işbirliği sağlanarak, daha çok uzmanlık gerektiren hukuki ve teknik konular ağırlıklı olarak merkezi idare yetkisinde bırakılırken, hizmete yönelik idari işlemlerin yerinde/mahallinde çözümü amaçlanmıştır. Buna bağlı olarak da ruhsatlandırma işlemlerinde MİGEM-İl Özel İdareleri birikteliği amaçlanmıştır.

Mülkiyet ve ruhsat hakları ile ilgili hususlara açıklık getirilmiştir; Ülkemizin yeraltı kaynaklarına yönelik hukuki rejimi, T.C.Anayasa'sının 168. maddesinde belirtildiği gibi doğal kaynaklar ve servetler devletin hüküm ve tasarrufu altında olup, buldukları arazinin mülkiyetine tabi değildir. Bu kaynaklar için öncelik hakkı esas alınarak gerçek tek kişi veya tüzel kişiler ile kamu kurum ve kuruluş ve idareleri ruhsat alabilecektir.

Mülkiyet ve ruhsat hakları ile ilgili hususlara açıklık getirilmiştir; Jeotermal kaynaklar ve doğal mineralli sulara ilişkin hakların, miras yolu ile intikali düzenlenmiş, gerçek kişi adına verilen hakların mirasçılara geçiş süresi ile hakların bölünmezliği ilkesi getirilerek faaliyetlerde sürekliliğin sağlanması amaçlanmıştır.

Müracaatlarda öncelik hakkı getirilmiştir; Ruhsat müracaatlarında öncelik hakkı getirilerek talep sahibinin müracaatla doğan hakları koruma altına alınarak bir proje dahilinde doğrudan arama ruhsatı alabilmesi prensibi getirilmiştir.

Müracaatlar, saat yönünde koordinat sistemine bağlanarak hakların arzda buldukları yerlerin tespitinde ve müracaatların değerlendirilmesi 1/25.000 ölçekli harita sistemine dayandırılmıştır.

Doğal çıkış halindeki jeotermal ve doğal mineralli sulara doğrudan işletme ruhsatı verilmesi benimsenmiştir; Bilinmeyen kaynaklara arama ruhsatları verilerek bu ruhsat süresi içinde bulunacak kaynağın işletme ruhsatına bağlanması söz konusu olmakla birlikte doğal çıkış halindeki jeotermal ve doğal mineralli suların kaptajı yapılarak doğrudan işletme ruhsatına bağlanmasına da imkân sağlanarak kaynakların gereksiz olarak atıl maması ve zaman kaybedilmesi önlenmiştir.

Ruhsat ve yatırım güvencesi getirilmiştir; Arama ruhsatlarının alanları ve süreleri, objektif kriterlere bağlanarak bu süre sonunda kaynak varlığının ortaya konulması halinde işletme ruhsatı almaya hak kazanılacağı düzenlenmiştir. İşletme projesi ile talepte bulunulması halinde önce 30 yıla kadar işletme ruhsatı verileceği ve bu süre sonunda da ruhsatın onar yıllık süreler halinde uzatılacağı hükmü getirilerek yatırım güvencesi (sistemi) benimsenmiştir.

Faaliyetler süresince teknik sorumlu bulundurma zorunluluğu getirilmiştir; Arama ve işletme ruhsatı süresince, faaliyetin doğrudan ilgili mühendislik dallarından bir mühendisin sorumluluğunda sürdürülmesi zorunluluğu getirilmiştir. Böylece kaynağın aranmasından üretimine kadar bilimsel ve teknik esaslar gözetilerek görev ve sorumlulukların yerine getirilmesi benimsenmiştir.

Faaliyetlerin her yıl idare tarafından denetlenmesi öngörülmüştür; Faaliyetlerin her yıl idare tarafından denetleneceği, gerektiğinde idarece talep edilmesi halinde MTA tarafından da denetim yapılacağı öngörülmüştür. MTA tarafından yapılacak denetimlerin; projelerde ve daha önce yapılan denetimlerde öngörülen tedbirlere göre yürütülüp yürütülmediği yönündeki teknik hususları içereceği öngörülmüştür.

Kaynağa ilişkin hakların korunmasına yönelik sicil sistemi getirilmiştir; İdarece, kaynağa ilişkin hakların devir, haciz, rehin ve ipotek veya sona erme hususlarını içeren bir sicil tutulması zorunluluğu getirilmiştir. Sicile; ruhsatın sınırları, kuyuların koordinatları, akışkanın parametreleri, devir, ihtiyati haciz, rehin, ihtiyati tedbir, ipoteğe ilişkin bilgiler ve akışkanın kullanımına ilişkin kira ve benzeri sözleşmeler ile hakların sona ermesinin işleneceği, hakların, ancak sicile işlendiği takdirde hüküm ve sonuç doğuracağı, sicil kayıtlarının aleni olduğu ve kaynak sicilindeki kayıtların bilinmediğinin iddia edilemeyeceği belirtilmiştir.

İhale yolu ile de ruhsatlandırma yapılması öngörülmüştür; Herhangi bir sebeple hükümden düşmüş, terk edilmiş veya taksir edilmiş ruhsatların, İdarece ihale yoluyla aramalara ve işletmeye açılacağı belirtilerek bilinen kaynakların açıklığı, şeffaflığı teminin rekabet ortamında yarıştırlarak ruhsatlandırılması hedeflenmiştir. İhale ilanının Resmi Gazete'de yayımlanması

sağlanarak toplumun geniş kesiminin önceden bilgilenmesi amaçlanmıştır.

Faaliyetlerin mevzuata uygun yürütülmesini teminen teminat alınması öngörülmüştür; Teminatların objektif kriterlere göre belirlenmesini sağlamak için ruhsat aşamasına bağlı olarak, hektar başına, ruhsat harcının %1'i tutarında teminat (güvence) alınması öngörülmüştür. Çok küçük alanlardaki idari yaptırıma ilişkin teminat cezalarının etkin olmasını teminen minimum teminat miktarının 15.000 YTL den az olmayacağı hüküm altına alınmıştır. Böylece ruhsat sahibinin teminat yaptırımına tabi tutulabileceği ceza alabileceği baştan vurgulanmıştır.

Kanuna aykırı faaliyetleri engellemek için değişik idari yaptırımlar öngörülmüştür; Ruhsat sahibinin projesine aykırı veya izinsiz olarak faaliyette bulunulması halinde iki tür idari yaptırım öngörülmektedir. Hem mevcut teminat irat kaydedilerek üç katına çıkarılarak bir ay içinde tamamlanması istenmekte hem de faaliyet durdurulmaktadır. Aynı fiilin tekrarı halinde (projeye aykırı ve gerekli izinler alınmadan

çalışma) teminat irat kaydedilerek ruhsat iptal edilmektedir.

Kaynak ve rezervuarı korumaya özen gösterilmiştir; Kaynak koruma alanı etüdü yapılmadan ve MTA Genel Müdürlüğü'nün görüşü alınıp İdarenin onayından geçmeden işletmeye geçilmesi veya koruma alanı etüdünde öngörülen tedbirlere uyulmaması halinde de teminat irat kaydedilerek faaliyetler durdurulmaktadır.

Ruhsatsız ve/veya izinsiz faaliyetler için değişik idari yaptırımlar öngörülmüştür; Ruhsatsız olarak faaliyette bulunulduğunun tespiti halinde, faaliyetler idarece durdurularak 50.000 YTL idari para cezası öngörülmüştür. Ruhsat ve/veya gerekli izinler alınmadan faaliyetlere izin verilmeyeceği, izinsiz faaliyetlerin durdurulacağı, kaynağın ve rezervuarın korunması ile çevre kirliliğinin önlenmesi için acil tedbirlerin gerekli olduğu hallerde bu tedbirlerin derhal, gecikmeye meydan vermeden idarece alınacağı hüküm altına alınmıştır.

Akışkanın doğrudan ve/veya dolaylı kullanımından idare payı alınması

Öngörülmüştür; Ruhsat sahalarında akışkanın doğrudan ve/veya dolaylı kullanıldığı tesislerin gayrisafi hasılatının %1'i tutarında idare payı alınması öngörülmüştür. İdare tarafından tahsil edilen idare payının 1/5'inin kaynağın bulunduğu belediye veya köy tüzel kişiliğine bir ay içerisinde ödenmesi gerektiği düzenlenmiştir. İdare payının Haziran ayı sonuna kadar ödenmemesi halinde, ruhsat teminatının irat kaydedileceği, verilecek iki aylık sürede de idare payının yatırılmaması halinde faaliyetlerin durdurulacağı belirtilmiştir.

Özel mülkiyete konu arazilerde irtifak ve kamulaştırma yapılabilmesine sağlanmıştır; Arama faaliyetleri yapılacak alanın özel mülkiyet olması halinde idarece irtifak tesis edilebilmesine imkan sağlanmıştır. İşletme ruhsatı süresince sadece sondaj yerleri ve isale hattı, kaptaj gibi gerekli olan yerler için idarece incelenip değerlendirildikten sonra uygun bulunması halinde kamulaştırma veya irtifak hakkı için kamu yararı kararı alınması imkanı getirilmiştir.

İşletme ruhsatının teminat olarak gösterilebilmesini teminen ipotek tesisine izin verilmesi; 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu ilgili hükümleri uyarınca, ruhsat süresini geçmemek kaydıyla, işletme ruhsatı teminat gösterilerek ipotek tesisine imkan sağlanmıştır. İşletme ruhsatının sona ermesi halinde kuyular ve bunların korunması için yapılmış tesisler üzerindeki ipoteğinde sona ereceği, ipoteğin sadece tesis, vasıta, alet ve malzeme üzerinde devam edeceği hüküm altına alınmıştır.

Jeotermal kaynakların işletilmesinde değişik teşvikler sağlanmıştır; Hazinesinin özel mülkiyetinde veya Devletin hüküm ve tasarrufundaki yerlerde yapılan faaliyetler için kira ve ecri misil alınmaması öngörülerek bu kaynakların dolaylı teşviki amaçlanmıştır. Jeotermal kaynak dağıtımı ve üretimini yapan şirketlerin sanayi kuruluşu ve atık arıtma kuruluşu olarak değerlendirileceği açıklanarak başta elektrik tarifeleri olmak üzere sanayi kuruluşları ve atık arıtma kuruluşlarına tanınan tüm teşvik ve haklardan yararlanmaları öngörülmüştür.

Jeotermal kaynak rezervuarının korunması için reenjeksiyon zorunluluğu getirilmiştir; Kullanım sonrası açığa çıkacak akışkanının çevre limitlerini dikkate alarak deşarj edebilmekle birlikte akışkan içeriği çevre limitlerine göre deşarja izin vermiyorsa reenjeksiyon yapılması zorunluluğu getirilmiştir. Ancak formasyonun fiziksel ve

kimyasal özellikleri nedeniyle MTA tarafından reenjeksiyonun gerçekleştirmediğinin rapor edilmesi halinde, çevrenin kirlenmesini önleyecek tedbirler alınarak deşarj yapılabileceği benimsenmiştir. Ancak, Çevre ve Orman Bakanlığının görüşü doğrultusunda entegre jeotermal kaynak kullanım alanı dışındaki müstakil kaplıca ve doğal mineralli su işletmelerinde reenjeksiyon ve enjeksiyon şartı aranmayabileceği hükmüne yer verilerek küçük mineralli su işletmelerinde kolaylık sağlanması amaçlanmıştır.

Jeotermal kaynaklara ilişkin arama ve işletme ruhsatlarının terk edilmesinde yükümlülükler getirilmiştir; Arama veya işletme ruhsatı alanının tamamını veya bir kısmının terki için gerekli emniyet tedbirlerinin yerine getirilmesi ve çevre düzenlenmesi yapılması zorunludur. Fesih, iptal, terk veya sürenin bitmesi nedeniyle sona eren ruhsatlar içindeki, kuyular ve bunların korunması için yapılmış tesisler, gerekli kuyu başı emniyet tedbirleri alınmış olmak kaydıyla hak sahibine tazminat verilmeksizin idareye intikal edeceği hüküm altına alınmıştır.

Kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri ile turizm merkezleri için özel hükümler getirilmiştir; Termal turizm amaçlı işletme faaliyet izinlerinde, imar planları ile belirlenen yatırım alanları ve işletmelerin kapasitelerinin gerektirdiği kaynak miktarı sağlandıktan sonra diğer kullanımlara yönelik taleplerin karşılanabileceği, termal turizme yönelik kullanım alanlarında imar planı olmadan faaliyet izni verilemeyeceği, turizm belgeli tesislerin jeotermal su kullanım bedeli, kullanılan jeotermal su miktarına göre belirleneceği, faaliyetler için idarece önceden Kültür ve Turizm Bakanlığının görüşü alınacağı benimsenmiştir.

Kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri ile turizm merkezleri için özel hükümler getirilmiştir; Enerji üretimi ve ısıtma uygulamalarına uygun olan akışkanlar hariç diğer akışkanların bulunduğu alanlarda termal turizm amaçlı kullanıma öncelik tanınacağı, Kültür ve Turizm Bakanlığının uygun görüşü alınarak Bakanlıkça Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri ile turizm merkezlerindeki faaliyetlerin nasıl yürütüleceğinin yönetmelikle belirleneceği ifade edilmiştir.

Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü hizmetleri ile ilgili özel hükümler getirilmiştir; MTA'nın, jeotermal ve doğal mineralli su kaynak aramalarını ruhsat harcından ve teminatından

muaf olarak yürütmesine imkan sağlanmıştır. MTA'nın arama ruhsatı aldığı sahalarda kaynak varlığı tespit etmesi halinde, bu alanın MTA tarafından ihale edilerek idarece işletme ruhsatına bağlanması amaçlanmıştır. İhale geliri, MTA ve idarece paylaşılarak yerel yönetimlere kaynak sağlanması amaçlanmıştır. MTA'nın her hangi bir şarta bağlı olmaksızın her yerde yürüyen ruhsat alanları da dahil jeotermal kaynak aramalarına yönelik her türlü bilimsel ve teknik çalışma yapılabilmesi öngörülmüştür.

İntibaklarda müktesep hakların korunmasını sağlamak için kuyu ve alan bazında intibakların kabulüne imkan sağlanmıştır. 5686 sayılı Kanunun yürürlüğünden önce değişik kanunlara göre verilen hakların intibakı için;

-İl Özel İdarelerinin işlettiği veya kiraya verdiği kaynaklar İl Özel İdarelerine,

-İl Özel İdarelerinin işletme ruhsatı verdiği kaynaklar ruhsat sahiplerine,

-Vilayetçe rüsum ve temettü hisseleri devredilen kaynaklar devir alan belediye veya köy tüzel kişiliği adına,

-Belediyelerin işlettiği ve/veya kiraya verdiği kaynaklar belediye tüzel kişiliği adına,

-Belediye ve İl Özel İdarelerinin ortağı olduğu şirketlerin işlettiği kaynaklar şirket adına,

-MTA tarafından bu Kanunun yayımı tarihinden önce kamu veya özel tüzel kişiler, belediye ve özel idare ile yapılan sözleşme ve protokollerle verilen işletme hakları, alanı MTA tarafından belirlenerek ilgili hak sahibi adına,

-5177 sayılı Kanunun geçici 5 inci maddesine göre temdit talebinde bulunulan ve süresi uzatılan içmece, maden suları, ılıca ve kaplıcalar ilgili hak sahibi adına,

-Elektrik Üretim A.Ş. tarafından işletilen kaynak, alanı MTA tarafından belirlenerek Elektrik Üretim A.Ş. adına,

İdare tarafından alan bazında intibak ettirileceği hüküm altına alınmıştır.

İlk hafta yapılacak müracaatlar için kura sistemi getirilmiştir; 5686 sayılı kanunun geçici 2 nci maddesinin 3 üncü fıkrası gereği, kanunun yürürlük tarihinden bir yıl sonra yapılacak ilk hafta müracaatları, aynı anda yapılmış kabul edilerek öncelik sırasının kura ile belirlenmesi benimsenmiştir. Ayrıca ilk hafta yapılacak müracaatlar için asgari teminat miktarı kadar müracaat bedeli alınarak tekelleşmenin/yeni kartellerin oluşmamasının önüne geçilmiştir.